

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Факультет спеціальної освіти, психології і соціальної роботи
Кафедра спеціальної та інклюзивної освіти

Дипломна робота
магістра

з теми: **«ОСОБЛИВОСТІ КОРЕКЦІЙНО-РОЗВИТКОВОЇ
РОБОТИ ПСИХОЛОГА З УЧНЯМИ ІЗ ЗАТРИМКОЮ
ПСИХІЧНОГО РОЗВИТКУ»**

Виконала: здобувачка вищої освіти
2 курсу, групи SoO1-M23
спеціальності 016 Спеціальна освіта
Яна ДРЕВІНСЬКА

Науковий керівник: **ДІДИК Н.М.**,
кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри спеціальної та
інклюзивної освіти

Кам'янець-Подільський – 2024 р.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ЛІТЕРАТУРИ З ПРОБЛЕМИ КОРЕКЦІЙНО-РОЗВИТКОВОЇ РОБОТИ З УЧНЯМИ ІЗ ЗАТРИМКОЮ ПСИХІЧНОГО РОЗВИТКУ.....	7
1.1. Психологічно-педагогічна характеристика учнів з ЗПР.....	7
1.2. Розвиток інклюзивної освіти в Україні.....	10
1.3. Особливості роботи психолога в інклюзивних класах з учнями з затримкою психічного розвитку	Error! Bookmark not defined.
1.4. Форми і методи корекційно-розвиткової роботи психолога з учнями із затримкою психічного розвитку	26
Висновки до розділу 1.....	30
РОЗДІЛ 2 ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ КОРЕКЦІЙНО- РОЗВИТКОВОЇ РОБОТИ ПСИХОЛОГА З УЧНЯМИ ІЗ ЗАТРИМКОЮ ПСИХІЧНОГО РОЗВИТКУ	32
2.1. Методика корекційно-розвиткової роботи психолога з учнями з ЗПР	32
2.2. Аналіз корекційно-розвиткової роботи психолога з учнями з ЗПР.....	38
2.3. Аналіз результатів роботи психолога з учнями із затримкою психічного розвитку.....	50
2.4. Методичні рекомендації вдосконалення корекційно-розвиткової роботи психолога з учнями з ЗПР.....	56
Висновки до розділу 2.....	62
ВИСНОВКИ	63
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	67
ДОДАТКИ.....	75

ВСТУП

Актуальність дослідження. У сфері психолого-педагогічних досліджень значну увагу приділяють великій категорії людей, які мають інтелектуальні порушення, зокрема особам з ЗПР. Сьогодні, на фоні розвитку освітньої теорії та практики в Україні, питання навчання дітей з ЗПР набуло особливої актуальності, враховуючи світові гуманістичні тенденції. Ключовим аспектом є корекційно-розвитковий підхід психологів до роботи з учнями, які мають ЗПР.

Введення воєнного стану в Україні позначилось на всіх сферах життя, зокрема на освіту, що особливо відчутно позначилось у дошкільних та спеціалізованих навчальних закладах. У цих умовах відбулися значні зміни в організації роботи з педагогічними кадрами, зокрема щодо підвищення кваліфікації та забезпечення інформаційно-методичною підтримкою для вчителів і психологів. Це створює нові виклики та можливості для ефективного навчання та розвитку дітей з ЗПР.

Дослідження, присвячені інтеграції інклюзивних підходів, свідчать про зростаючий інтерес до цієї теми. Теоретичний аналіз термінів «інклюзія» та «інклюзивна освіта» є надзвичайно важливим для науковців, оскільки допомагає виявити шляхи оптимізації освітньої діяльності відповідно до потреб дітей з ЗПР.

Проблема корекційно-розвиткової роботи психологів з учнями, які мають затримку психічного розвитку, детально розглядається у численних наукових працях. Дослідники підходять до аналізу понять «інклюзія», «інтеграція», «інклюзивна освіта» та «інклюзивне навчання» з різних точок зору, проводячи порівняльний аналіз цих термінів і визначаючи їх спільні риси та відмінності. Вони також детально вивчають умови, які є необхідними для ефективного впровадження інклюзії, окреслюючи

перспективи корекційно-розвиткової роботи психологів з учнями, що мають затримку психічного розвитку.

У умовах воєнного стану діти, зокрема ті, які мають особливі освітні потреби та потребують психологічної підтримки, є однією з найбільш вразливих груп населення. Перебуваючи під постійною загрозою та в умовах хронічного стресу, вони втрачають можливості для повноцінного розвитку та навчання. Почуття тривоги, напруги та невпевненості ускладнюють їх соціалізацію. Діти, які були змушені залишити зони бойових дій, стикаються з серйозними проблемами адаптації до нових соціальних умов, що потребує особливої уваги з боку педагогічних та психологічних фахівців.

Незважаючи на складну ситуацію в країні, психологи, які працюють з дітьми з затримкою психічного розвитку, зобов'язані забезпечувати їм систематичні та якісні реабілітаційні послуги. Особливо важливо організовувати корекційно-розвиваючі заняття безпосередньо у місцях їхнього проживання, щоб забезпечити доступність та комфортність такого процесу.

Отже, виникає гостра потреба у всебічному вивченні цієї проблеми, що зумовлює вибір теми «Особливості корекційно-розвиткової роботи психолога з учнями із затримкою психічного розвитку».

Дослідження психологічних, правових, соціальних і педагогічних аспектів навчання дітей з затримкою психічного розвитку (ЗПР) виявляють важливі аспекти, які визначають специфіку їхнього навчання та розвитку. Психологічні дослідження, проведені такими вченими, як І.О. Ахновська та Г.В. Афузова, вказують на те, що діти з ЗПР мають особливості в розвитку когнітивних і емоційно-вольових процесів. Це впливає на їхню здатність до навчання, адаптації в соціумі та взаємодії з однолітками. Тому для таких дітей необхідно створювати індивідуалізовані програми навчання, що враховують їхні специфічні потреби.

Правові та соціальні аспекти навчання дітей з ЗПР розглядаються в роботах О.В. Боряк та Б.В. Берегової, які наголошують на важливості забезпечення цих дітей правом на освіту в спеціалізованих закладах або інклюзивних класах. Правові норми мають гарантувати рівні можливості для розвитку та навчання, а соціальна адаптація таких дітей потребує створення підтримуючого середовища в школах та в сім'ї. Педагогічні дослідження В.В. Давиденка та М.М. Лопатіної наголошують на застосуванні корекційних методів навчання, що допомагають дітям з ЗПР інтегруватися у навчальний процес та успішно взаємодіяти з іншими дітьми.

Мета дослідження – дослідити особливості корекційно-розвиткової роботи психолога з учнями із затримкою психічного розвитку (ЗПР).

Об'єкт дослідження – зміст корекційно-розвиткової роботи з учнями із ЗПР.

Предмет дослідження – форми і методи корекційно-розвиткової роботи психолога з учнями із затримкою психічного розвитку в інклюзивних класах.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити **завдання**:

1. Провести теоретичний аналіз літератури з проблеми корекційно-розвиткової роботи з учнями із ЗПР.
2. Визначити особливості роботи психолога в інклюзивних класах та охарактеризувати зміст роботи психолога з учнями із затримкою психічного розвитку в інклюзивних класах.
3. Провести експериментальне дослідження корекційно-розвиткової роботи психолога з учнями із ЗПР.
4. Розробити методичні рекомендації вдосконалення корекційно-розвиткової роботи психолога з учнями з ЗПР.

Методи дослідження. Для написання роботи були використані загальнонаукові методи дослідження. Метод аналізу, синтезу, класифікації,

порівняння дозволив визначити особливості роботи психолога в інклюзивних класах і дослідити зміст роботи психолога з учнями із ЗПР в інклюзивних класах; експериментальні методи: методика діагностики відхилень в інтелектуальному розвитку молодших школярів (Т.Д. Ілляшенко, Н.М. Стадненко, А.Г. Обухівська); тест «Кільця Ландольта»; тест Біне для визначення рівня інтелектуального розвитку.

База дослідження: Кам'янець-Подільський ліцей №3.

Теоретичне значення дослідження. Дослідження дозволяє систематизувати існуючі методи та підходи корекційно-розвиткової роботи, що сприяє їх класифікації та оцінці ефективності. Дослідження є основою для подальших теоретичних розробок у сфері корекційної роботи, зокрема для вивчення нових підходів і технік.

Практичне значення дослідження. Дослідження сприятиме створенню та впровадженню ефективних корекційно-розвиткових програм, що допоможуть психологам краще адаптувати свої підходи до потреб учнів із затримкою психічного розвитку. Також результати дослідження можуть слугувати основою для навчання та підвищення кваліфікації психологів, що працюють з дітьми з ЗПР.

Апробація результатів дослідження: опубліковано одну статтю з теми дослідження. Взято участь в одній науково-практичній конференції.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків та списку використаних джерел з 65 найменувань. Робота містить 3 додатки, рисунки, таблиці. Загальний обсяг роботи – 127 сторінок.

ВИСНОВКИ

1. У результаті проведеного дослідження та педагогічної оцінки учнів з затримкою психічного розвитку (ЗПР) було встановлено, що діти з ЗПР демонструють специфічні труднощі в когнітивному, емоційно-вольовому та соціальному розвитку, що є характерними для цієї категорії. Зокрема, вони мають обмеження в загальному інтелектуальному розвитку, знижені здібності до абстрактного мислення та логічних операцій, а також труднощі у формуванні вміння планувати свою діяльність і приймати рішення. Проблеми з увагою, пам'яттю та швидкістю обробки інформації є основними факторами, що впливають на успішність навчання учнів з ЗПР. Це потребує спеціальних корекційних заходів, спрямованих на розвиток когнітивних процесів і покращення пізнавальної активності. Також важливими є завдання, пов'язані з корекцією емоційно-вольової сфери, адже ці учні часто демонструють труднощі в самоконтролі, емоційному реагуванні та здатності до соціальної адаптації. Соціальні навички учнів з ЗПР також потребують розвитку, оскільки багато з них мають проблеми у взаємодії з однолітками, відчувають труднощі в спілкуванні та відсутність ініціативи в колективних іграх чи навчальних завданнях. Підвищена чутливість до оцінки інших дітей, схильність до ізоляції або зворотного агресивного реагування є показниками низького рівня соціальної адаптації.

2. Розглянуто особливості роботи психолога в інклюзивних класах та досліджено роботу психолога з учнями із затримкою психічного розвитку в інклюзивних класах. Зокрема, психологічна робота в інклюзивних класах є надзвичайно важливою та відповідальною частиною педагогічного процесу, оскільки вона спрямована на забезпечення рівних можливостей для всіх учнів, незалежно від їхніх індивідуальних особливостей, включаючи дітей з особливими освітніми потребами (ООП). Особливості цієї роботи вимагають від шкільного психолога глибоких

знань у галузі інклюзивної освіти, розвитку соціально-психологічних навичок та умінь для роботи з різноманітними учнями, а також здатності ефективно взаємодіяти з педагогами та батьками.

Однією з основних особливостей роботи психолога в інклюзивному класі є необхідність застосування індивідуалізованих підходів до кожного учня, з урахуванням його психічних, фізичних і соціальних потреб. Психолог повинен бути здатним адаптувати методики навчання та корекційні програми таким чином, щоб учні з особливими потребами могли максимально інтегруватися у загальну навчальну діяльність, не відчуючи при цьому перевантаження чи дискримінації. Особливу увагу слід приділяти розвитку в учнів із ООП соціальних і комунікативних навичок, адже їх соціальна адаптація є ключовим чинником для успішної інтеграції в загальний колектив.

Корекційно-розвиткова робота психолога в інклюзивному класі включає не тільки діагностику, але й підтримку емоційного клімату класу, сприяння формуванню толерантності та взаємоповаги між учнями. Важливою частиною роботи є надання психологічної допомоги не лише дітям з особливими освітніми потребами, але й учням без порушень розвитку, які можуть мати власні труднощі у сприйнятті різноманітності та адаптації до інклюзивного навчання.

Для психолога важливою є співпраця з педагогами, оскільки інклюзивне навчання передбачає єдину командну роботу вчителів і психологів. Взаємодія між психологом і вчителями допомагає розробляти адаптовані навчальні плани, створювати сприятливу атмосферу для кожного учня, розвивати індивідуальні стратегії підтримки і корекції навчальної діяльності. Крім того, психолог має велику роль у наданні психологічної підтримки батькам, особливо батькам дітей з особливими освітніми потребами, допомагаючи їм зрозуміти особливості розвитку їхніх дітей і працювати разом для досягнення найкращих результатів.

3. Нами надано методичні рекомендації вдосконалення корекційно-розвиткової роботи психолога з учнями із затримкою психічного розвитку. У процесі розробки методичних рекомендацій для вдосконалення роботи психолога в освітніх закладах було визначено низку важливих аспектів, що значно підвищують ефективність його діяльності. Психолог є важливою ланкою в організації підтримки дітей з різними особливостями розвитку, тому його робота потребує комплексного підходу, який включає не лише традиційні методи діагностики та корекційної роботи, але й активну взаємодію з педагогами, батьками та учнями.

Одним із ключових напрямків удосконалення є впровадження індивідуалізації роботи з учнями. Психолог повинен застосовувати індивідуальні методи і прийоми, які враховують особливості розвитку кожної дитини, її емоційний стан, рівень соціальної адаптації та навчальних досягнень. Також важливим є розвиток професійних навичок психолога у сфері роботи з дітьми з особливими освітніми потребами, що дозволяє забезпечити рівні можливості для навчання та розвитку таких учнів.

Велику увагу слід приділяти розвитку комунікативних навичок психолога, оскільки ефективність роботи значною мірою залежить від здатності встановити довірливі та конструктивні взаємини з учнями, педагогами та батьками. Для цього необхідно проводити тренінги та семінари для педагогічного колективу з метою формування навичок роботи в умовах інклюзивного навчання, розвитку толерантності та розуміння різноманіття потреб учнів.

Корекційно-розвиткові програми повинні базуватися на сучасних наукових підходах і методиках, що орієнтовані на всебічний розвиток дитини, включаючи когнітивні, емоційні, соціальні та поведінкові аспекти. Такі програми мають бути гнучкими і адаптованими до індивідуальних

потреб кожного учня, при цьому важливою є постійна оцінка результатів роботи психолога та коригування стратегії підтримки.

Особливе значення має робота психолога з батьками, оскільки їхня активна участь в освітньому процесі та підтримка вдома є важливими для досягнення стійких позитивних змін у розвитку дітей. Важливо організовувати консультації, тренінги та інші форми взаємодії, що сприяють розвитку батьківських навичок і підвищенню рівня їх психологічної компетентності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ахновська І.О. Теоретичні засади формування освітнього середовища в контексті економіки знань. *Економіка і організація управління*. 4 (32). 2018. С.26-34.
2. Афузова Г. В. Організація психолого-педагогічного супроводу в інклюзивних загальноосвітніх закладах. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Серія: Психологічні науки*. 2017. № 2. – С. 11-16
3. Боряк О. В. Альтернативна комунікація як засіб розвитку мовлення розумово відсталих учнів початкових класів із тяжкими порушеннями мовлення. *Інноваційний розвиток вищої освіти: глобальний та національний виміри змін : матеріали III Міжн. наук.-практ. конф. ; редкол. : А. А. Сбруєва, С. Б. Кузікова, Г. Ю. Ніколаї та ін.. Суми : Вид-во СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2016. Т. 2. С. 248–251.*
4. Берегова М.І. Дидактико-практична підготовка майбутніх корекційних педагогів до роботи в умовах освітнього інклюзивного простору (дис. ... канд. пед. наук: 13.00.03). Львів, 2019. 245 с.
5. Войтко В. В. Особистісний підхід науковців до характеристики затримки психічного розвитку. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 19: Корекційна педагогіка та спеціальна психологія: зб. наук. праць*. Київ: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2016. Вип. 32. Ч. 2. С. 289-294.
6. Волинець О. П. Психологічний супровід дітей дошкільного віку з різними формами ЗПР. *Таврійський вісник освіти*. 2014. № 4. С. 222-228.
7. Галущенко В. І. Корекційна робота з формування просодичного компонента мовлення у дітей із ЗПР. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія*

19: Корекційна педагогіка та спеціальна психологія. 2015. Вип. 30. С. 29-33.

8. Дем'яненко Б. Т. Психологічні особливості соціалізації дітей з затримкою психічного розвитку. Логопедія. 2015. № 7. С. 37-41

9. Давиденко В.В. Лідируюча роль соціального діалогу в еволюції поглядів на становлення соціальної держави. *Міжнародний науковий журнал «Університети і лідерство»: International Scientific Journal of Universities and Leadership*. 2017. № 2 (5). С.56-61.

10. Давиденко В.В. Становлення інклюзивної освіти як чинник формування соціальної держави: нормативно-правове забезпечення. *Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна»*. К.: Університет «Україна». 2017. № 14. С. 117–121.

11. Давиденко Г.В. Упровадження антидискримінаційних норм у вищій освіті як передумова соціалізації та формування лідерських якостей осіб з особливими освітніми потребами. *Міжнародний науковий журнал «Університети і лідерство»: International Scientific Journal of Universities and Leadership*. 2017. № 2 (5).

12. Давиденко Г.В. Упровадження соціальної інклюзії у закладах вищої освіти: бар'єри та шляхи їх подолання. *Вісник Університету імені Альфреда Нобеля: науковий журнал. Серія «Педагогіка і психологія»*.. Дніпро: ТОВ «Роял Принт», 2018. Вип. № 2 (16). 344 С.123–128.

13. Дікова-Фаворська О. М. Інклюзія в освіті: повсякденні практики та процедура оцінювання : монографія. Київ : Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2016. 416 с

14. Декларація ООН про права розумово відсталих (1971). URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/MU71005R?ed=1971_12_20

15. Декларації прав людей з інвалідністю (1975). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71

16. Деякі питання підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників: постанова Кабінету Міністрів України від 21.08.2019 № 800 (із змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/800-2019-%D0%BF#Text>

17. Інклюзія. URL: <https://poninkivskagromada.gov.ua/news/1576590131/>

18. Інклюзія під час війни: як підтримати дітей з особливими потребами? URL: <https://osvita.ua/school/method/87002/>

19. Інклюзивна освіта: навчальний посібник. Київ: ТОВ «Агенство «Україна», 2019. 300 с.

20. Інклюзивна освіта для дітей з обмеженими можливостями в Україні. URL: <http://education-inclusive.com>

21. Коган О. Інклюзивна освіта як стратегія подолання бар'єрів на шляху здобуття освіти. URL: https://znayshov-39g.com/News/Details/osvita_na_luhanshchyni_4_2021

22. Колишкін О. В. Психолого-педагогічна характеристика дітей із затримкою психічного розвитку. Вступ до спеціальності «Корекційна освіта»: навч. посіб. для ВНЗ. Суми : Унів. кн., 2016. С. 76-110.

23. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія. 2014. Вип. 26. С. 338

24. Комплекс корекційно-розвивальних вправ для індивідуальних занять з учнями 6-8 років із затримкою психічного розвитку в умовах інклюзивного навчання / Автор-упорядник І.В. Дворовенко. Машівка: Машівська спеціалізована школа І-ІІІ ступенів Машівської районної ради Полтавської області, 2017. 302 с.

25. Конвенція про права дитини. ООН; Конвенція, Міжнародний документ від 20.11.1989. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text

26. Конвенція про права осіб з інвалідністю. Міжнародний

документ

від

13.12.2006.

URL:

https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71#Text

27. Лисенкова І. П. Використання арт-терапевтичних методик у роботі з дітьми передшкільного віку із затримкою психічного розвитку. Наука і освіта. 2013. № 3. С. 95-97

28. Лопатіна М.Ю. Сутність феномену «Інклюзивна освіта». URL: www.innovpedagogy.od.ua/archives/2021/39/38.pdf

29. Літвінова О. В. Мовленнєва діяльність – психолінгвістична проблема. Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 19. 56 Корекційна педагогіка та спеціальна психологія. 36. наукових праць. Київ: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2013. № 23. С. 343

30. Луценко І. Ефективний психолого-педагогічний супровід учня з особливими освітніми потребами. *Заступник директора школи: щомісячний журнал готових рішень*. 2016. № 1. С. 45-54.

31. Мальцева Т. Ю. Педагогічні умови впровадження інклюзивних практик в діяльність дошкільних навчальних закладів. Молодий вчений. 2017. 3.2 (43.2). С. 106–109.

32. Національна стратегія розвитку інклюзивного навчання на 2023-2030 роки (проект). Міністерство освіти і науки. URL: <https://mon.gov.ua/ua>

33. Організація діяльності закладів освіти в умовах воєнного стану. Порадник III. З досвіду роботи освітян міста Києва: навч.-метод. посіб. / Упоряд.: Фіданян О.Г., Войцехівський М.Ф., Івашньова С.В. К.: Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2022. 600 с.

34. Овчаренко І. В. Психологічний супровід дитини з особливими освітніми потребами в інклюзивному класі. *Таврійський вісник освіти*. 2017. № 1 (57). С. 249-254.

35. Позняк О. Генеза поняття «інклюзивне середовище». *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2021. № 9 (113).

C.32-36

36. Порошенко М.А. Інклюзивна освіта: навчальний посібник. Київ: 2019. 300 с.

37. Пахомова Н. Г. Спеціальна психологія: навчальний посібник для студентів спеціальності 6.010105 – «Корекційна освіта». Полтава: ТОВ «АСМІ», 2015. 357 с.

38. Потапова Л. В. Використання інформаційно-комунікаційних технологій у корекційній роботі з дітьми із затримкою психічного розвитку в підготовці дітей до школи. Таврійський вісник освіти. 2015. № 2 (1). С. 108- 113.

39. Панфілова Д. О. Особливості становлення особистості нормативних дітей молодшого шкільного віку та дітей із ЗПР в умовах інклюзивного навчання. *Нива знань*. 2018. № 2. –С. 40-41.

40. Про дошкільну освіту: Закон України від 11.07.2001 р. № 2628-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/530-2019-%D0%BF#Text>

41. Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах дошкільної освіти: постанова Кабінету Міністрів України від 10.04.2019 № 530. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/530-2019-%D0%BF#Text>

42. Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти: постанова Кабінету Міністрів України від 15.09.2021 № 957. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/957-2021-%D0%BF#Text>

43. Про схвалення Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року: розпорядження КМУ від 14.04.2021 № 366-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-%D1%80#Text>

44. Смоліна О. С. Медико-біологічні та соціально-педагогічні аспекти затримки психічного розвитку. Актуальні питання корекційної

освіти. 2011. Вип. 2. С. 222-230

45. Софій Н. Забезпечення рівного доступу до якісної освіти для дітей з особливими освітніми потребами через створення умов для навчання у загальноосвітніх (дошкільних) закладах. *Післядиплом. освіта в Україні*. 2017. № 2. С. 75-78.

46. Свириденко М. М. Організація психологічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання (з досвіду роботи). –Суми, 2017. 62 с

47. Талдонова Л.О. Інклюзивне освітнє середовище. *Теорія і практика сучасної психології*. 6. 2018. С. 97-101.

48. Ткачук Т. А. Особливості ускладнень затримки психічного розвитку дітей. *Молодий вчений*. 2018. № 1 (1). С. 62-66.

49. Хохліна О.П. Зміст категорії розвитку як основа розробки психологічних засад корекційного впливу на дітей з особливими освітніми потребами. *Сучасні проблеми спеціальної та інклюзивної освіти: теорія, досвід, інновації*: монографія /За заг. ред. проф. І. В. Татьянчикової. Вид. 4. Слов'янськ: Вид-во Б. І. Маторіна, 2021. С. 78-88.

50. Хохліна О.П. Сутність індивідуальності у контексті співвідношення понять «людина», «індивід», «особистість». *Індивідуальність у психологічних вимірах спільнот та професій в умовах мережевого суспільства*: Монографія колективна / За ред. Л.В. Помиткіної, О.П.Хохліної. К.: ТОВ «Альфа-ПК», 2019. С. 33-39.

51. Хохліна О.П. Психологічний зміст соціалізації дитини в освітньому закладі. К.: ТОВ «Альфа-ПК», 2019. С. 86-96.

52. Хохліна, О. (2021). Розвивальні ефекти педагогічного процесу у закладах освіти. *Проблеми освіти*. 2 (95). С. 67-78.

53. Хохліна О.П., Середіна О.Д. Особистісний профіль студентів з ефективною учбовою діяльністю. *Перспективи та інновації науки*. Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина». 2021. №3 (3). С.

279-290.

54. Хохліна О.П. Психолого-педагогічна характеристика учнів з помірною розумовою відсталістю як основа визначення напрямів педагогічної роботи. *Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки): зб. наук. праць*. Вип. 13 / за ред. О. Гаврилова, В. Синьова. Кам'янець-Подільський: ПП Медобори-2006, 2019. С.292-302.

55. Хохліна О.П. Особливості побудови корекційно спрямованого педагогічного процесу у спеціальній освіті. *Нові технології навчання: зб. наук. праць ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти»*. Вип. 92. К., 2019. С. 291-297.

56. Хохліна О.П. Суть методології науки у змісті професійної підготовки психолога. *Авіаційна та екстремальна психологія у контексті технологічних досягнень: зб. наук.пр. /за заг. ред. Л.В. Помиткіної, Т.В. Вашеки, О.М. Ічанської*. К.: ТОВ «Альфа-ПК», 2019. С. 254-259.

57. Хохліна О.П., Трейтяк М.В. Соціально-психологічна адаптованість підлітків, схильних до девіантної поведінки. *Авіаційна та екстремальна психологія у контексті технологічних досягнень: зб. наук.пр. /за заг.ред. Л.В. Помиткіної, Т.В. Вашеки, О.М. Ічанської*. К.: ТОВ «Альфа-ПК», 2019. С. 260-263.

58. Хохліна О.П. Особливості формування розумової сфери в учнів з різними інтелектуальними можливостями у процесі виконання навчально-практичних завдань. *Особлива дитина: навчання і виховання*. № 1. С. 45-54.

59. Хохліна О.П. Суть особистості як концептуальна основа становлення професіонала. *Матеріали VI Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції «Становлення особистості професіонала: перспективи й розвиток» 23 березня 2018 р. Одеса: ОДУВС, 2018. С.245-250.*

60. Beregova M., Savinova N., Borulko D. [Inclusive education of

children with psychophysical development disorders. Training manual]. Mykolaiv: publisher Torubara V.V. 2019; 166 p. (in Ukrainian).

61. Bilavych H., Malona S., Kostashchuk Ja. [Inclusive education of children with special educational needsthrough the dimension of the present]. Youth and market. 2021; 9: 11-16. (in Ukrainian).

62. Inkliuzyvna osvita v Ukraini: statystychni dani [Inclusive education in Ukraine: statistics.]. Available at: <http://rcpio.ippo.kubg.edu.ua/?p=2953> [in Ukrainian]

63. Natsionalna stratehiia rozvytku inkliuzyvnoi osvity na 2020-2030 roky [National strategy for the development of inclusive education for 2020-2030]. Available at:<https://nus.org.ua/wp-content/uploads/2019/07/210719-strategiya-inklyuziya.pdf>. (in Ukrainian)

64. Stynska V., Prokopiv L. Et al. Apoio social para a família à criança com deficiência é a ferramenta da política social da Ucrânia. *Laplage Em Revista*. 2021;7(3): 473-478. (in Spaine).

65. Supporting the social and emotional well-being of refugee students from Ukraine in host countries. URL: <https://www.oecd.org/ukraine-hub/policy-responses/supporting-the-social-and-emotional-well-being-of-refugee-students-from-ukraine-in-host-countries-af1ff0b0/>